

Jesus sonder Christus of Christus sonder Jesus?

Francois P. Viljoen
Skool vir Bybelwetenskappe en Bybeltale
Potchefstroomse Universiteit vir CHO
POTCHEFSTROOM
E-pos: sbbfpv@puknet.puk.ac.za

Abstract

Jesus without Christ or Christ without Jesus?

Material concerning the so-called “historical Jesus” is widely discussed today. Time and again this discussion has led to a diminishing emphasis on faith in the living Lord Jesus Christ in heaven. The investigation of the life of Jesus has often resulted in isolating the historical Jesus of Nazareth from that which is preached about Christ as God’s Messiah. This article positions the current Jesus research within the frame of its historical development. It becomes clear that the results of contemporary research can be traced back to historical-critical research of more than two centuries, as a result of which the diversity of images of Jesus has grown exceedingly. The consequences and inadequacies of such Jesus research are indicated. This article suggests that a valid hermeneutical key for historical research should be taken from the Bible itself. Furthermore, it is argued that the investigation of the earthly life of Jesus can never be isolated from his life and work as Messiah of God as described in the Gospels.

Opsomming

Jesus sonder Christus of Christus sonder Jesus?

Gegewens oor die sogenaamde “historiese Jesus” word vandag druk bespreek. Telkens het dit gelei tot ’n verminderde klem op geloof in die lewende Here Jesus Christus in die hemel. Navorsing oor die lewe van Jesus lei dikwels tot ’n isolasie van die historiese Jesus van Nasaret van die gepredikte Christus as God se Messias. Hierdie artikel plaas die huidige Jesus-navorsing binne sy historiese ontwikkeling. Dit word duidelik dat die huidige navorsingsresultate teruggevoer kan word tot die histories-kritiese navorsing van meer as twee eeue gelede, op grond waarvan die verskeidenheid van

beelde van Jesus uitermate uitgebrei het. Die konsekwensies en ontoereikendheid van sodanige Jesus-navorsing word aangetoon. Hierdie artikel stel dat 'n geldige hermeneutiese sleutel vir historiese navorsing uit die Bybel self geneem moet word. Daarbenewens word beredeneer dat die ondersoek van die aardse lewe van Jesus nooit geïsoleer kan word van sy lewe en werk as die Messias van God soos wat in die Evangelies beskryf word nie.

1. Inleiding

Die hernude vraag na die betekenis van Jesus is 'n merkwaardige en heel omvangryke verskynsel in die teenswoordige Nuwe-Testamentiese teologie. Die historiese betroubaarheid van dit wat die vier Evangelies oor Jesus vertel, word dikwels betwyfel. Dit lei tot 'n skeiding tussen die historiese Jesus van Nasaret en die verkondigde Christus van die Bybel. Ander buite-Bybelse bronne word ondersoek om 'n geloofwaardiger beeld van Jesus te skep. Die vraag word selfs gevra of ons enigsins 'n duidelike historiese voorstelling van die lewe van Jesus kan maak. Daarby kom ook weereens 'n ander vraag aan die orde, naamlik of daar vanuit 'n religieuse oogpunt enigsins 'n behoefte bestaan aan sodanige voorstelling (vgl. Van Bruggen, 1998:9; Wright, 1996:90).

Die verhouding tussen die historiese figuur van Jesus en dit wat ons van Hom in die Bybel lees, staan binne 'n breër kader, naamlik die verhouding tussen die Bybel en die geskiedenis. Sedert die *Aufklärung* kom die vraag na hierdie verhouding voortdurend aan die orde (vgl. Van't Spijker, 1981:95). 'n Mens kan dit ook die waarheidsvraag noem: wat is die waarheid, hoe kan 'n mens tot die waarheid kom? 'n Mens kan dit ook die gesagsvraag noem: deur wie of wat laat 'n mens hom voorsê, wie se gesag is aanvaarbaar (vgl. Onnekink, 2002:11)?

Die basiese vraag van die Reformasie kom hiermee ook aan die orde. Die vraag na die gesag van die Bybel kom in gedrang, die betekenis van *sola scriptura* (alleen die Skrif). *Sola scriptura* impliseer dat die Bybel die konsentrasiepunt is van God se openbaring; God praat deur die Bybel. Hierteenoor word telkens gevra of die Bybel nie bloot die neerslag is van mense se gedagtes in hulle soeke na die waarheid nie. Daarbenewens word bedenkinge uitgespreek of die Bybel groter gesag moet dra as ander godsdienstige geskrifte van die hellenistiese wêreld.

Die Nuwe Testament word dikwels getakseer asof dit bloot menslike tradisies en interpretasies is van die optrede van Jesus van Nasaret, 'n Jood wat voor sy kruisiging 'n besondere indruk op sy volgelinge gelaat het. Na sy tragiese dood sou sy volgelinge (Jesus-gemeenskap(pe)) besondere eienskappe aan Hom toegedig het, sowel oor Hom vóór sy dood as daarna. Tussen alles wat in die Bybel oor Hom geskryf staan,

moet die waarheid uitgesif word. 'n Skeiding en verwydering vind plaas tussen die historiese Jesus van Nasaret en dit wat oor Christus verkondig is en sy neerslag gevind het in die Nuwe-Testamentiese geskrifte (vgl. Van Bruggen, 1998:18).

Binne die Bybel word na allerlei tradisies gesoek, tradisies wat mekaar plek-plek sou kon weerspreek, by mekaar oorgeneem het en die een op die ander sou voortgebou het. Die eintlike waarheid word agter die kanon gesoek deur navorsing wat na die oorspronklike feite vra, feite soos voor dit deur tradisies verwerk en (tendensieus) aangevul is. Dat tradisies hulle neerslag gevind het in die Bybel, is sekerlik waar, maar tradisies word so sterk beklemtoon en teen mekaar aangespeel dat die gesag van die Bybel onder verdenking geplaas word. Sodoende word 'n skeiding gemaak tussen die sogenaamde historiese waarheid en die religieuse waarheid. Sommige navorsers gebruik dan die gerekonstrueerde sogenaamde historiese waarheid as norm om die religieuse waarhede van die Bybel (en kerklike tradisies) mee te beoordeel.

Ook ander bronne word gebruik om by die historiese waarheid uit te kom. Veral die sogenaamde (gerekonstrueerde) Quelle (Q) en die Tomas-evangelie word hiervoor as bronne gebruik. Sommige navorsers verwys ook na die evangelie van Petrus (vgl. Van Bruggen, 1998:24-51).

Die doel van hierdie artikel is om die herneude navorsing oor die historiese Jesus en die verkondigde Christus te beoordeel. Om dié doel te bereik, word kortliks ondersoek ingestel na die historiese verloop van die Jesus-navorsing. Konsekwensies van hierdie Jesus- en Christus-navorsing word aangetoon soos wat dit uit die historiese oorsig blyk. Daarna word gevra na die geskikte sleutel tot die verstaan van Christus op aarde. Ten slotte word aangevoer dat die unieke aard van die Bybel erken moet word in Jesus-navorsing.

2. Historiese verloop van die Jesus- en Christus-navorsing

Die huidige stryd om die betekenis van die beeld van Jesus is niks nuuts nie. Dit herinner aan baie jare se navorsing, met allerlei variante, wat reeds vir meer as 200 jaar aan die gang is (vgl. Kümmel, 1994; McGrath, 1986; Pelikan, 1985). Trouens, publikasies oor hierdie onderwerp het bykans oneindige afmetings aangeneem. Die werk van slegs enkele navorsers deur die eeue word in hierdie artikel genoem om enigsins 'n oorsig te kry.

2.1 Die eerste stadium van die kritiese vraag na Jesus

Reeds sedert die begin van die agtiende eeu, tydens die hoogbloei van die historiese kritiek, het Engelse deïste al kritiese vrae oor die

Evangelies gevra (Van Bruggen, 1998:18). 'n Uitloper hiervan was toe Reimarus, 'n leraar in Oosterse tale, se kritiese manuskrip oor die bedoeling van Jesus en sy dissipels in 1778 gepubliseer is (Schipper, 1969:7). Volgens Reimarus het Jesus 'n aardse messiaanse ryk in 'n Joodse sin in die oog gehad, met die doel om hulle van die Romeinse heerskappy te bevry. Jesus het egter hierin misluk. Dit het Hy toegegee met sy kruiswoord: "My God, my God, waarom het U My verlaat?" Jesus se dissipels moes hierdie dilemma hanteer. Hulle was diep teleurgesteld in hulle verwagting van Jesus. Volgens Reimarus het die teleurstelling van die dissipels die teologie van 'n geestelike lydende verlosser laat ontwikkel. Ook word beweer dat Christus se liggaam gesteel is en dat dit die moontlikheid verskaf het om Christus se opstanding en wederkoms te verkondig. So het die leerlinge van Jesus die uitvinders geword van die Christus-idee (vgl. Buchanan, 1970:1-32).

Met die werk van Reimarus is die probleem van die historiese Jesus en die verkondigde Christus aan die orde gestel. Sedertdien het baie variasies van teorieë oor die onderskeid tussen die Jesus van die geskiedenis en die Christus van die geloof vorendag gekom.

Wrede voer die argument van Reimarus verder (Wrede, 1971[1901]). Hy is van mening dat Jesus self nie as die Messias gepreek het nie. Dit was sy dissipels wat Hom binne die raamwerk van messiaanse verwagting geplaas het. Die dissipels het 'n geloofwaardige verklaring geskep waarom die latere Christus gemeenskap vir Jesus as Christus verkondig het, selfs al het Hy self nooit messiaanse titels gebruik nie. Markus (as oudste Evangelie) se oplossing was om 'n grootliks fiktiewe Evangelie te skryf, of om ten minste die geskiedenis vanuit die perspektief van 'n later idee te herskryf.

Vroeg in die twintigste eeu het Schweitzer die historiese Jesus-navorsing tot op daardie stadium beoordeel in *Von Reimarus zu Wrede* (1948 [1906]) (geherpubliseer as *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung* (1913 [1906])) en die argument verder gevoer. Schweitzer het deur middel van allerlei sogenaamde historiese metodes 'n beeld van die historiese persoonlikheid en lewensgang van Jesus van Nasaret probeer vorm. 'n Doelbewuste keuse is gemaak om bo-natuurlike faktore nie 'n rol te laat speel in hierdie ondersoek nie. Teenoor Wrede het Schweitzer gepoog om Jesus se selfbewussyn in die lig van die laat-Joods-apokaliptiese voorstellings te interpreteer (vgl. Kossen, 1960:264).

Kähler was min of meer 'n tydgenoot van Schweitzer. Kähler (1969 [1896]) betoog dat die Evangelies nie gegee is om 'n beeld van die historiese Jesus te gee wat uit die geloof in Jesus as Christus, die Seun van God, geabstraheer word nie. Die Evangelies ken geen ander Jesus

as die Christus nie. Die kerugma oor Christus kan nie deur historiese ondersoek van Jesus geken word nie, maar deur die geloof in Christus.

Latere teoloë, met name Bultmann en sy skool, het hulle (dalk wederregtelik) op Kähler beroep om 'n skeiding te maak tussen die Christus van die kerugma wat anders is as die historiese Jesus wat op 'n stadium in Palestina geleef en gewerk het (vgl. Rietkerk, 2002:4; Ridderbos, 1968:79). Bultmann (vgl. 1965 [1960]:11) was van mening dat die Evangelies geringe historiese waarde het, maar dat dit 'n getuigenis bied van die geloof in Jesus as die Christus van die latere gemeente. Volgens Bultmann is die stof wat in die Evangelies saamgevoeg is, bepaal deur die opstandingsgeloof van die gemeente. Vanuit die geloof het die gemeente dit wat hulle aangaande Jesus geweet of vermoed het, omskep in bo-natuurlike geskiedenis. Bultmann beweer dat die verhaal van die historiese Jesus in die Evangelies gemitologiseer is ooreenkomstig die geloof van die latere gemeente. Volgens Bultmann vertolk die geloof van die gemeente die laat-Joodse metafisiese wêreldbeeld wat baie van die huidige verskil. Daarom is dit vir die moderne mens noodsaaklik om die Nuwe-Testamentiese wêreldbeeld te ontmitologiseer (vgl. Sevenster, 1969:154). Wie die historiese Jesus werklik was, het vir die geloof weinig betekenis. Die geloof het met die kerugmatiese Christus te doen en nie met die historiese Jesus nie.

Die eksistensiële interpretasie van die Christus-kerugma van Bultmann is grootliks voortgesit in die werk van navorsers soos Braun (1984), Robinson (1983), Fuchs (1960) en Ebeling (1966). Hoewel sommige van hulle die historiese Jesus nie geheel irrelevant ag vir die geloof nie, bly hulle van mening dat die verhaal van die lewe van Jesus, soos dit in die Evangelies voorkom, deur die geloofsgemeenskap verwerk is tot die bo-natuurlike Seun van God (vgl. Braun, 1984:246).

Ook de leerlinge van Bultmann gaan er vanzelfsprekend van uit, dat de opstanding geen werkelyk gebeuren is, kortweg gezegd, dat er met Jezus niet bijzonder gebeurd is, wel echter in de harten der leerlingen, en dat dat geloof der discipelen in het heden existentieel geïnterpreteerd moet en kan worden (Sevenster, 1969:159).

2.2 Die tweede stadium van die kritiese vraag na Jesus

Käsemann (1960:187, 224; 1964:31, 82, 105) bevind die eksistensiële interpretasie van die kerugma toenemend onbevredigend. Hy merk die behoefte aan 'n hermeneutiese kriterium waarvoor die historiese Jesus wel nodig is. Hy spreek sy bedenkinge uit of die eksistensiële filosofie van Heidegger, wat ten grondslag lê van Bultmann se hermeneutiek, 'n wettige hermeneutiese sleutel bied vir die interpretasie van die kruis en opstanding. Käsemann is van mening dat die vroeë Christelike kerk op

iets anders gerig was as “Selbstverständnis” (selfverstaan). Christus was vir hulle meer as die Christus *praesens* wat hulle in die prediking ontmoet het. Hy was ook die Christus van die toekoms met ’n eskatologiese en apokaliptiese dimensie. Vir hulle het dit om meer gegaan as die *hic et nunc* (hier en nou) van die persoonlike “Entscheidung” (beslissing).

2.3 Hernude kritiese vraag na Jesus

In die *Studiorum Novi Testamenti Societas* is ook werkgroepe gevorm waarin baie oor die historiese Jesus-navorsing geworstel en byna onoor-sigtelik veel in *New Testament Studies* gepubliseer is (vgl. Van Bruggen, 1998:15). Daar het ook ’n versameling artikels verskyn waarin 48 geleerdes met uiteenlopende standpunte hulle bydraes gelewer het (Ristow & Matthiae, 1964). Talle diskussies is gevoer oor die herme-neutiese beginsels waarvolgens die Nuwe Testament bestudeer behoort te word. Naas diegene wat die eksistensiële verstaan van die Nuwe Testament nagevolg het, was daar talle ander wat dit totaal ontoereikend gevind het. Prominent in dié verband is die werk van Cullmann (1956) met sy heilshistoriese opvatting. Ander navorsers wat opnuut weer na die betekenis van Christus vir die geskiedenis gevra het, was Moltmann (vgl. Wolff, Moltmann & Bohren, 1959) en Pannenberg (1968). Jeremias (1964) was van mening dat indien ’n mens nie van allerlei voor-veronderstellings uitgaan nie, hy langs die weg van historiese ondersoek wel deeglik tot ’n historiese Jesusbeeld kan kom, wat in wese dieselfde sal wees as dit wat in die Evangelies staan.

Funk en die *Jesus Seminar* van die VSA neem die kritiese beskouing van Jesus verder (vgl. Funk & Hoover, 1993). Funk skryf onder andere: “Jesus himself is not the proper object of faith” (Funk, 1996:304). Kras is ook sy uitspraak dat die vroeë gemeente afgodery bedryf het met Jesus: “Jesus himself should not be, must not be, the object of faith. That would be to repeat the idolatry of the first believers” (Funk, 1996:305). Funk (1996:304) noem die nuwe ortodoksie ’n wegsterwende poging om die Christendom van die credo te probeer red. Die mens van vandag kan hom nie op die geloof van Paulus of Petrus verlaat nie. Dit sou ’n “second hand”-geloof oplewer. Tog is hy van mening dat “for whatever reasons, Paul and Thomas appear at points to be closer to the historical Jesus than does the emerging orthodox position represented by Peter and James” (Funk, 1996:274).

Die beskouing van Funk en die *Jesus Seminar* oor die opstanding uit die dood is ook merkwaardig. Allereers gryp Funk terug na die Ou-Testamentiese denke oor die *sheol* (doderyk). Die beloning van die gelowige vind in hierdie lewe plaas volgens dit wat hy die Deutero-

nomistiese paradigma noem. Die welvarendes in hierdie lewe is regverdig en geseënd, die armes en siekes ly onder hulle sonde. Reeds voor Esra het daar egter 'n ommekeer gekom, waardeur daar 'n belangstelling ontwikkel het vir die wederopstanding, as 'n antwoord op vervolging en verdrukking (Funk, 1996:275). Ten tye van die Nuwe Testament was die idee van 'n opstanding van die liggaam uit die dood wyd verspreid, soos by die Esseners in Qumran, die Fariseërs en die sogenaamde "Jesus movement". God stel die onreg wat plaasgevind het daardeur reg. Dit is 'n kompensasië vir die onreg wat die regverdiges gely het en daarmee korrespondeer die straf vir diegene wat die onreg veroorsaak het. Dit geld ook vir die opstanding van Jesus. Jesus se miskennis is deur talle van sy volgelinge opgemerk. Tog het hulle geglo dat God hierdie onreg sou regstel. Dit het hulle gesien in die opstanding van Jesus. God het vir sy lyding gekompenseer. Die konsep van opstanding is volgens Funk (1996:275) die sentrum van 'n die uitgebreide skema van kompensasië. Hy skryf: "Resurrection was the centerpiece of a comprehensive compensatory scheme".

Crossan (2002) sluit regstreeks by Funk se standpunt aan. Hy rekonstrueer die Joodse konteks waarbinne die opstanding van Jesus sou plaasgevind het. 'n Verstaan van hierdie konteks is vir hom deurslaggewend om die dood en opstanding van Jesus te verstaan:

Jesus not only lived and died as a Jew, he also rose as a Jew. In other words, *the bodily resurrection of Jesus* can only be understood correctly within the faith and theology about resurrection present in certain circles of his contemporary Judaism (Crossan, 2002:1).

Hy stel dit dan verder dat die mens van vandag, met sy ore, oë, hart, verstand en verbeelding van ná die Verligting dit moeilik vind om hom te verplaas na die tyd en plek van vóór die Verligting. Moderne navorsers moet berekend die vraag gaan vra: "What did a first-century Jew *mean* by the term 'bodily resurrection'?" (Crossan 2002:1). Hy sluit aan by Funk se teorie oor die ontwikkeling van die Joodse beskouing oor *sheol*. Op grond daarvan sou die Deuteronomistiese teologie geloof beskou het as "a this-world-only situation" (Crossan, 2002:4). 'n Opregte sou van (voor) die dood gered en verheerlik word, soos in die geval van Josef en Henog. So handhaaf God sy oordeel en geregtigheid. Hierdie Deuteronomistiese teologie sou reeds krake begin toon met die verhaal van Job (Job 42:7-8) en die plaasvervangende (vikariaats-) versoening van die lydende kneg volgens Jesaja 52 en 53 (Crossan, 2002:6). Die gewelddadige ekspansie van die Siriërs en Helleniste wat daartoe gelei het dat toegewyde Jode as martelaars gesterf het, het die Deuteronomistiese teologie ongeloofwaardig gemaak. Dit het die Jode daartoe gedwing om 'n nuwe teologie oor God se geregtigheid te ontwikkel. Die

martelaar sou na sy dood gered en verheerlik word, terwyl die goddelose geoordeel sou word op grond van hulle “imperial injustice, violence, and impurity” (Crossan, 2002:10). Daniël 1-6 en 7-12 vertolk onderskeidelik dié twee maniere waarop God die gelowiges red en verheerlik: vóór die dood (Daniël 1-6) of ná die dood (Daniël 7-12). Op grond van hierdie Joodse konteks van die verhaal van Jesus se opstanding, volg sy konklusie vir die post-Verligte mens: “Christ has not been raised (that is, as the *start* of the general resurrection and apocalyptic consummation). Exalted, maybe (as in Psalm 2), but certainly not raised” (Crossan, 2002:15).

Lüdemann (1994:69) verklaar die opstandingsgetuïenis van Petrus en Paulus met sy visioene-hipotese. Albei sou gedryf wees deur ’n skuldgevoel teenoor Jesus. Op grond van diepte-psigologiese oorwegings probeer hy rekonstrueer hoe Petrus en Paulus hulle rou onderskeidelik verwerk het. Dit sou gelei het tot visioene en epifaniemomente.

Onlangs het Den Heyer (1997) weer aandag gevra vir die verloop van die ondersoek na die historiese Jesus. Den Heyer (1997:30) beredeneer die belangrike rol van *ratio* (rede) en geloof:

De reformatie beriep zich op de bijbel en kende het geloof van het individu grote waarde toe. De verlichting ging op dat spoor verder en legde een verbinding tussen geloof en verstand: het geloof van mensen mocht op geen enkele manier in strijd komen met de ‘rede’.

Hierdie visie op die geloof het ’n ingrypende invloed op die manier waarop mense met die Bybel en verhale oor Jesus omgaan.

Ook in Suid-Afrika klink enkele kritiese stemme op. Van Aarde (2000) beskryf byvoorbeeld in wat hy noem “historicization of myth” die uitdrukking “Jesus, child of God” as metafoor. Hy argumenteer dat die beginpunt van historiese navorsing oor Jesus nie by Johannes die Doper moet begin nie, maar reeds by Jesus se geboorte (Van Aarde, 2000:97 e.v.). Hy is van mening dat Josef, die vader van Jesus, waarskynlik eerder ’n legendariese as historiese figuur was (Van Aarde, 2000:153 e.v.). Hierdie argument lei daartoe dat Jesus nie histories uit ’n maagd gebore is nie, en vaderloos grootgeword het. In Galilea, gedurende die eerste eeu, sou dit vir Hom groot probleme inhou. Teen die patriargale agtergrond van die Israeliete, sou die vaderlose beskou word as iemand sonder sosiale en godsdienstige identiteit (Van Aarde, 2000:223 e.v.). Hierdie leegheid het Jesus gevul met die “myth of the absent father”. Daarom het Hy sy hoop op God gestel en Hom sy Vader genoem (Van Aarde, 2000:287 e.v.).

3. Konsekwensies

Wanneer navorsers met 'n kritiese benadering van die Verligting met die Bybel omgaan, hou dit konsekwensies vir verskillende terreine in (vgl. Hofman, 1998:10).

3.1 Wêreldbeeld en Jesusbeeld

'n Groot onderskeid word gemaak tussen die wêreldbeeld van destyds en dié van nou. Daar word krities na die metafisiese gekyk en die Bybelse godsbeeld word daardeur onder verdenking geplaas. Die laat-Joodse metafisiese wêreldbeeld wat sy neerslag in die Nuwe Testament vind, word nie aanvaarbaar gevind vir die mens met 'n verligte denke nie. Die wêreld- en godsbeeld van destyds moet deur ontmitologisering vertaal word in eietydse begrippe. Die Evangelies word as geldige historiese bronne oor Jesus beskou, maar slegs in soverre as wat hulle voldoen aan die vereistes van die wêreldbeeld van ná die Verligting.

3.2 Visie op die Bybel

Onlosmaaklik aan die voorafgaande, volg 'n veranderde beskouing van die Bybel. Die gesag van alle metafisiese of dogmatiese aansprake word bevraagteken. Hierdie kritiek word as 'n neutrale metode beskou. Die Bybel word met ander literêre getuienisse gelykgestel en word konsekwent aan die beoordeling van die menslike rede onderwerp. Die Nuwe Testament word as 'n versamelband van verskillende verkondigingsonderwerpe, verskillende teologieë en etieke beskou. So vind navorsers met sodanige oortuiging verskillende onverenigbare opvattinge van die Evangelies in die Nuwe Testament. Verskillende aansprake sluit mekaar uit in die vorm van 'n *complexio oppositorum* (samevoeging van teenstellende dinge). Die eintlike draer en vormer van die evangelie is die Paasgeloof. Die Evangelies is nie as sodanig historiese berigte nie, maar die kerugma van die oerchristendom wat omhul is met die beeld van die historiese Jesus. Die Evangelies verteenwoordig 'n sekondêre getuienis, aangesien dit latere lae (*layers*) van die Jesus-tradisie sou verteenwoordig. 'n Beeld van Jesus word op 'n totaal onbekende "historiese" fondasie gebou, naamlik die Q-bron en 'n oer-Markus. Daarom word daar van navorsers verwag om hulle krities van die Evangelies te distansieer as hulle Jesus werklik wil ken. Die probleem is egter dat hulle hulle nie heeltemal van die Evangelies kan losmaak nie, aangesien Q en die oer-Markus nie bestaan nie en daar weinig ander gegewens beskikbaar is om 'n beeld van Jesus mee te vorm.

3.3 Christologie

Die Christologie van die eerste eeue is nie voldoende vir verligte mense nie. Hulle moet afskeid neem van oud-kerklike dogmas oor die nature en persoon van Christus. Teen die verlossingsleer (soteriologie) word ernstige bedenkinge uitgespreek: “Hoe kan het sterven van een mens in een ververleden betekenis hebben – zelfs verzoening met God bewerkstellingen – voor generaties die eeuwen later leven?” (Den Heyer, 1997:34). Hierdie Christologie het saam met die titel *Seun van die Mens* (as term van verheerliking) en die apokaliptiek uit die na-Paasgeloof die Jesus-oorlewering binnegekom.

3.4 Opstanding

Die opstanding is geen *beglaubigendes Mirakel* (wonder wat geglo moet word) nie (Bultmann, 1967:44). Die opstandingsgeloof maak Bultmann af as 'n latere misvorming van die Jesustradisie. Volgens Bultmann is die leë graf die ontwikkeling van 'n laat tradisie. Van al hierdie dinge sou Paulus nie geweet het nie. Die opstanding kan histories nie bewys word nie. Dit is 'n mitiese gebeurtenis en daarom is die terugkeer van 'n gestorwene in die lewe van hierdie wêreld ongeloofwaardig. “Das Österereignis als die Auferstehung Christi ist kein historisches Ereignis; als historisches Ereignis ist nur der Österglaube der ersten Junger fassbar” (Bultmann, 1967:46).

4. Op soek na 'n geskikte sleutel

Vir meer as twee eeue hou die teologie hom al besig met die vraag of die prediking *van* Jesus nie volstrek onderskei moet word van die prediking *oor* Jesus nie. Kertelge (1974:64) verwys na hierdie onderskeid en redeneer dat daar nie 'n skeiding mag kom nie:

Das Neue Testament bezeugt die Einheit von Jesus und Christus. Es trennt nicht den verkündigenden Jesus von dem verkündigten Christus, sondern bindet die Verkündigung Jesu Christi an die Geschichte seines irdischen Lebens. Darum gehören die Geschichte und die Verkündigung Jesu Christi zusammen.

Uit al hierdie eeuelange diskussies oor die verhouding tussen Jesus en Christus, kom een belangrike motief na vore, naamlik dat daar 'n duidelike verband bestaan tussen die voorveronderstelling van die navorser en die resultaat van sy navorsing (vgl. Coetzee, De Klerk & Floor, 1980:20). Wanneer dit by Jesus-navorsing kom, pleit Berger (1996:217) dat in plaas van “Sachkritik” teenoor 'n Bybelteks, navorsers allereers kritiek moet uitoefen op hulle eie waarnemingswyses, wat hulle krities moet relativeer. Hy skryf: “... nur eine bestimmte Deutung von

Wahrnehmungen ist, aber eben nicht die einzig mögliche Deutung und keineswegs eine Deutung die allen Erfahrungen gleichermassen gerecht würde" (Berger, 1996:210). Die tegniese rasionalisme bied moontlik tog nie die laaste deurslaggewende waarheid nie. Die mens se verklarings is tipies van sy eie tyd.

4.1 Rasionalistiese wêreldbeeld?

Die uitgangspunt van die *Leben-Jesu-Forschung* waaraan vir meer as 200 jaar met baie inspanning gewerk is, gebruik die histories-kritiese benadering. Hulle vertrekpunt is om vas te stel wat histories kan geld en wat met voldoende waarskynlikheid met die middele van algemene historiese ondersoek vasgestel en geverifieer kan word. Met hierdie metode poog hulle om 'n historiese beeld van Jesus te vorm. Gebeurtenisse in die Evangelies word op grond van hierdie historiese vertrekpunte gerekonstrueer. 'n Groot verskeidenheid beelde van Jesus het uit hierdie navorsing na vore gekom. Hulle het van Hom 'n rabbi gemaak, 'n digter, 'n mistikus, 'n revolusionêr, 'n fanatikus of 'n parasigiese begaafde (vgl. Van Bruggen, 1998:21).

Deurgaans word die Bybelse boodskap krities bestudeer ten einde vas te stel "wat gaat in de bijbels boodschap echt op Jezus Zelf en Zijn historie terug en wat is gevormd door de gemeente in haar reflectie over Jezus" (Hofman, 1998:46). Telkens is dit duidelik dat 'n navorser se antwoord op voorgaande vraag nooit ontkoppel kan word van die geskiedenisopvatting wat die navorser huldig nie. Van der Kooi (1997:300) toon aan dat historisiteit volgens die *Leben-Jesu-Forschung* gedefinieer word as dit wat deur 'n neutrale waarnemer of ondersoeker vasgestel kan word op grond van die gegewens wat vir elkeen beskikbaar is. Dan merk hy op: "God is echter niet een neutraal vast te stellen ding naast andere dingen. Wanneer God verschijnt, verschijnt een werkelijkheid van andere orde" (Van der Kooi, 1997:301).

Berger (1996:210) laat hom krities uit oor die rasionalistiese wêreldbeeld. Hy noem dit as slegs 'n bepaalde manier van waarneming ("nur eine bestimmte Deutung von Wahrnehmungen"), maar beslis nie die enigste moontlike manier nie. Bowendien word daar nie aan alle ervarings ewe veel gesag toegeken nie. Die werklikheid is immers nie suiwer objektiwiteit nie, maar steeds 'n saak van interpretasie.

Onnekink (2002:11) noem dit die "Draper-mythe" wat ontmasker moet word. Draper het in 1875 opskudding veroorsaak met sy standpunt dat die religie haar imperiale, dominante posisie moet prysgee ter wille van die wetenskap. Onnekink (2002:9) toon aan dat Draper se uitgangspunt gebore is uit 'n naïef positivistiese vertrouwe op die mens om die

werklikheid te onderskei. Die “Draper-mythe” sou bewustelik of onbewustelik aanleiding gee tot historiese Jesus-navorsing waar die historiese Jesus losgemaak word van die Christelike geloof (Onnekink, 2002:10).

Nog duideliker laat Craig (1996:146) hom oor hierdie wêreldbeeld uit. Hy redeneer dat kousale natuurkragte onvoldoende is om ’n dooie liggaam weer in die lewe te laat terugkeer. God het Jesus uit die dood opgewek. Opvallend is dan sy konklusie: alleen as die naturaliste onafhanklike rede sou hê om te dink dat God se plan nie geloofwaardig is nie, of dat sy ingryping in die wêreld nie geloofwaardig is nie, sou hulle goeie grond hê om die opstandingshipotese as ongeloofwaardig af te maak. Daarom is hy van mening dat die motivering en fundering van die *Jesus Seminar* niks meer is as “a philosophical prejudice that actually impedes a fair assessment of the evidence relevant to the resurrection of Jesus” (Craig, 1996:146).¹

4.2 Antropologiese Christologie?

Lynreg teenoor die *Leben-Jesu-Forschung* se benadering staan die benadering van Bultmann en sy navolgers. Volgens Bultmann kan die historiese metode die geheim nie open nie. Die geloof hoef nie gebou te word op dit wat histories vasstelbaar is of nie. Die geloof het nie te doen met dit wat presies gebeur het nie, maar met die prediking van die kruis en opstanding van Christus as telkens opnuut ’n aktuele oproep tot *Entscheidung* (beslissing). Dit beteken vir Bultmann wat die Reformatoriese teologie bedoel het met die woorde *Christum cognoscere est beneficia eius cognoscere* (om Christus te ken is om sy weldade te ken). Die sleutel is nie geleë in wat Jesus eenmaal was nie, maar in wie die mens nou is en wat hy ontbeer om waarlik bevry te raak, om werklik mens te wees. Nie die historiese nie, maar die eksistensiële *Vorverständnis* (voorverstaan) beheers alles. Sy hermeneutiese sleutel is die eksistensiële filosofie van Heidegger. Antropologie word die kriterium vir Christologie. Filosofiese vooroordele bepaal by voorbaat die feite. Die mens ontvang nie die lewe omdat Jesus as sodanig die Christus is nie. Jesus is egter die Christus in soverre die mens die lewe ontvang. Jesus word telkens die Christus in die bevryding wat die gepredikte kerugma bied. Christus is die aanduiding van eksistensiële vryheid (vgl. Ridderbos, 1968:87).

1 Die artikel van Craig vorm deel van die boek *Jesus under Fire* (1996), ’n publikasie waarin die Jesus van die Evangelies teenoor die *Jesus Seminar* verdedig word.

4.3 Johannese kerugma?

Die Reformatoriese teologie leer egter dat die hermeneutiese sleutel in die Bybel self gevind moet word (Floor, 1984:20). Die samevatting van die Johannese kerugma kan daarom as 'n geldige hermeneutiese sleutel gebruik word (vgl. Ridderbos, 1968:88).

Jesus het nog baie ander wondertekens, wat nie in hierdie boek beskrywe is nie, voor sy dissipels gedoen. Maar hierdie wonder-tekens is beskrywe sodat julle kan glo dat Jesus die Christus is, die Seun van God, en sodat julle deur te glo, in sy Naam die lewe kan hê (Joh. 20:30-31 – 1983-vertaling).

Die dinge wat die historiese Jesus raak, is beskryf sodat mense kan glo dat Hy die Christus is. Die historiese Jesus en verkondigde Christus is die Seun van God. Wie in hierdie Jesus glo, het die lewe in sy Naam. Die hermeneutiese sleutel is nie geleë in die kennis van eksterne historiese navorsing of die filosofiese verstaan van die lewe nie, maar in kennis van wie Christus is. Daarom moet die mens, om in Hom te kan glo, Jesus histories ken. Daarom is dié dinge wat Hy gedoen en beleef het, beskryf. Daar bestaan geen evangelie en geen geloof sonder kennis van wat daar met Hom gebeur het nie. Daarom ook geen geloofsbeslissing of gemeenskap met die teenwoordige Christus sonder dit wat oor Hom geskryf staan nie. Alleen op so 'n manier kan diegene “wat nie gesien het nie, tog glo” (Joh. 20:29).

Die Paasboodskap is nie die vrug van menslike geloof nie, maar die lewende geloof is die vrug van God se verlossende handeling tydens die Paasfees (Hofman, 1998:57).

In die gereformeerde hermeneutiek bestaan daar 'n onlosmaaklike band tussen die identiteit van die historiese Jesus en die kerugmatiese Christus. In die Evangelie is daar geen Jesus sonder Christus nie. Eweneens bestaan daar geen Christus sonder die historiese Jesus nie, die Jesus wie se historiese beeld in die Evangelies opgeteken staan.

Daarom is die getuienis van God se handeling met Jesus, soos ons dit in die Nuwe Testament vind, essensieel vir die Christelike geloof as gegronde verwagting. Ons bly aangewese op hierdie getuienisse (vgl. Versteeg, 1987:11). Teen hierdie agtergrond het Van Bruggen (1998) se publikasie *Christ on earth*, met as subtitel *the Gospel Narratives as History* die lig gesien. In die titel van die boek is die naam *Christ* doelbewus gekies om uit te druk dat enige navorsing oor die historiese Jesus, nooit geïsoleer kan word van geloof in sy lewe en werk as God se Messias wie se werk voortgaan na sy opstanding en hemelvaart nie. Die

subtitel toon aan dat die Evangelies as sodanig die bron van die historiese studie oor Jesus is.

5. Die unieke aard van die Bybel

'n Navorsers se voorveronderstelling oor die aard van die Bybel het ook 'n bepalende rol in die hele debat oor Jesus en Christus. Die gereformeerde teologie aanvaar dat die Jesus-beeld in die Bybel ontvang is, en dan ontvang is in die tegniese sin. Dit is gesagvolle apostoliese oorlewering (vgl. Ridderbos, 1968:91). As sodanig word die Bybel wesenlik as iets anders beskou as ander dokumente waar die inhoud uit eie midde kom.

Wat in die Bybel geleer word, is “gegee” en “oorgelewer”. Die inhoud daarvan is deur die Here gegee en daarna deur die apostels oorgelewer: “Ek het van die Here ontvang wat ek aan julle oorgelewer het” (1 Kor. 11:23). Daarna volg nie 'n uitspraak van die verhoogde Here nie, maar die tradisie oor die historiese Jesus. Desnieteenstaande beroep die apostel hom daarvoor op die Here. Wat aan hom gegee is en deur hom oorgelewer word aangaande die historiese Jesus, ontleen sy gesag aan die Here self. Hieruit blyk dit dat die volle Christus nie alleen die verhoogde is nie, maar ook die historiese. Hofman (1998:57) skryf tereg: “De keuze moge u duidelijk zijn: niet opgeven maar getrouw doorgeven!”

Hiermee word egter nie ontken dat hierdie oorlewering soos wat dit in die Bybel (Evangelies) opgeteken is, nie ook deur 'n verkondiging en ontwikkeling voorafgegaan is nie. Interpretasie en oorlewering is in die Evangelies ten nouste met mekaar verstrengeld. Elk van die Evangelies vertoon inderdaad 'n eie vormgewing. Hierdie vormgewing het egter ook onder leiding van die Here gebeur.

Hierdie benadering verskil wesenlik van die suiwer *formgeschichtliche* metode waarvolgens die Evangelies nie 'n beeld gee van die historiese Jesus nie, maar slegs van die historiese gemeente. Wat in die Evangelies weergegee word, bied dan nie 'n betroubare verhaal van wie Jesus eenmaal was in sy aardse selfopenbaring nie, maar bied slegs 'n beeld wat die latere gemeente op grond van geloof en ervaring oor die verhoogde Here van die historiese Jesus gevorm het. Dan vorm die geloofsontwikkeling van die gemeente, haar teologie, haar *Sitz im Leben* in die Joodse en Hellenistiese wêreld die eintlike verklarenskriteria. Die Evangelies word as opstandingsboeke gekwalifiseer. Die opstanding word nie beskou as iets wat met Jesus gebeur het nie, maar wat met die gemeente gebeur het. Wat die gemeente as historiese Jesus-beeld aanbied, is 'n transfigurasie en herskepping op grond van die opstandingsgeloof van die gemeente.

Craig (1996:154) beredeneer die ongeloofwaardigheid van so 'n standpunt. Hy toon aan dat die vroeë datum van die tradisie in 1 Korintiërs 15 (pas vyf jaar na die kruisiging) legendevorming op daardie stadium van die tradisie uitsluit. Uit die profane geskiedenis is dit bekend dat legendevorming ten minste een of twee geslagte nodig het. Eers daarna kan mitologiese tendense oor die harde lyne van mondelinge tradisies begin heers. As hierdie beginsel op die Evangelie toegepas word, bring dit ons by die tweede eeu na Christus.

Die *formgeschichtliche* metode het oor talle jare heen verskillende variasies ondergaan. Hierdie uitleggingsmetode staan egter grootliks in stryd met die Bybel en die aard van die Bybel se Christusverkondiging. Agter die getuienis staan nie in die eerste plek die geloof van die gemeente nie, maar die heilsgebeure self, wat voortgesit word deur die getuienis van diegene wat deur Jesus self aangewys is en deur die Heilige Gees aangedryf is:

- Lukas 1:1-4: '... Daar is baie wat onderneem het om 'n verhaal te skrywe van die dinge wat onder ons gebeur het. Hulle het dit opgeteken soos dit aan hulle oorgelewer is deur die mense wat van die begin af ooggetuies en dienaars van die Woord was. Daarom het ek dit ook goedgevind om alles stap vir stap van voor af te ondersoek en die verhaal noukeurig in die regte volgorde vir u neer te skryf. So kan u te wete kom dat die dinge waaroor u onderrig is, heeltemal betroubaar is'.
- Johannes 1:14 'Die Woord het mens geword en onder ons kom woon. Ons het sy heerlijkheid gesien'.
- Johannes 20:31: 'Maar hierdie wondertekens is beskrywe sodat julle kan glo dat Jesus die Christus is, die Seun van God, en sodat julle deur te glo, in sy naam die lewe kan hê'.
- 1 Johannes 1:3: 'Hom wat ons gesien en gehoor het, verkondig ons aan julle ...'.

Ons moet die historiese getuienis van die Heilige Gees aangaande Jesus Christus ten volle respekteer. Die Christus van die verkondiging is ook die Christus van die heilsgeskiedenis.

Omdat Jesus die Christus is en omdat die Woord mens geword het, is die kerugma nie net geestelik nie, maar ook histories. Die Christelike geloof het alleen maar bestaansreg as dit hom beroep op alles wat geskryf staan, en nie maar op die *hic et nunc* (hier en nou) van die kerugma nie. Want

... as mens het Jesus in die wêreld gekom,
deur die Gees bevestig dat die reg aan sy kant is,

aan die engele het Hy verskyn;
aan die heidennasies is Hy verkondig,
in die wêreld is Hy geglo,
en in heerlikheid is Hy opgeneem (1 Tim. 3:16).

Die geloofsoordeel is deur en deur 'n saak van geloof. Die uitgangspunt moet geneem word in dit wat God gedoen het: "Allein ein solches Urteil ist nur dann Glaube, wenn es seinen Standort in dem hat, wat Gott getan hat" (Schlatter, 1953:129).

Bibliografie

- BERGER, K. 1996. *Wer war Jesus wirklich?* Stuttgart : Quell Verlag.
- BRAUN, H. 1984. *Jesus: der Mann aus Nazareth und seine Zeit.* Stuttgart : Kreuz.
- BUCHANAN, G.W. 1970. *The goal of Jesus and his disciples.* Leiden : Brill.
- BULTMANN, R. 1965 [1960]. *Das Verhältnis der urchristlichen Christusbotschaft zum historischen Jesus.* Heidelberg : Universitätsverlag.
- BULTMANN, R. 1967. *Kyrgma und Mythos I.* Hamburg : Evangelischer Verlag.
- COETZEE, J.C., DE KLERK, B.J. & FLOOR, L. 1980. Die hermeneuse van die Skrif. *Koers*, 45(1):18-36.
- CRAIG, W.L. 1996. Did Jesus rise from the dead? (*In* Wilkens, M.J. & Moreland, J.P., eds. *Jesus under fire: Modern scholarship reinvents the historical Jesus.* Grand Rapids : Zondervan. p. 141-176.)
- CROSSAN, M.D. 2002. The resurrection of Jesus in its Jewish context. (Paper delivered at NTSSA-congress. April 2002 : Potchefstroom.)
- CULLMANN, O. 1956. *The early church.* Philadelphia : Westminster.
- DEN HEYER, C.J. 1997. *Opnieuw: Wie is Jezus? Balans van 150 jaar onderzoek naar Jezus.* Meinema : Zoetermeer.
- EBELING, G. 1966. *Gott und Wort.* Tübingen : Mohr.
- FLOOR, L. 1984. Die toepasbaarheid van die Bybel in die wetenskap. Potchefstroom : PU vir CHO.
- FUCHS, E. 1960. *Zur Frage nach dem historischen Jesus: Gesammelte Aufsätze.* Tübingen : Mohr.
- FUNK, R.W. 1996. *Honest to Jesus. Jesus for a new millennium.* San Francisco : Harper Collins.
- FUNK, R.W. & HOOVER, R.W., eds. 1993. *The five gospels: the search for the authentic words of Jesus.* New York : Macmillan.
- HOFMAN, T.M. 1998. *Doorgeven of opgeven? Theologische Universiteit : Apeldoorn.* (Apeldoornse Studies no. 38.)
- JEREMIAS, J. 1964. *Unknown sayings of Jesus.* London : SPCK.
- KÄHLER, M. 1969 [1896]. *Der sogenannte historische Jesus und der geschichtliche biblische Christus.* München : Kaiser Verlag.
- KÄSEMANN, E. 1960. *Exegetische Versuche und Besinnungen I.* Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht.
- KÄSEMANN, E. 1964. *Exegetische Versuche und Besinnungen II.* Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht.
- KERTELGE, K. 1974. *Rückfrage nach Jesus. Zur Methodik und Bedeutung der Frage nach dem historischen Jesus.* Freiburg/Basel/Wien : Herder.
- KOSSEN, H.B. 1960. *Op zoek naar de historische Jezus. Een studie over Albert Schweitzers visie op Jezus' leven.* Assen : Van Gorcum.

- KÜMMEL, W.G. 1994. Vierzig Jahre Jesusforschung (1950-1990). Weinheim : Athenäum.
- LÜDEMANN, G. 1994. The resurrection of Jesus. History, experience, theology. Mineapolis : Fortress.
- MCGRATH, A.E. 1986. The making of modern German Christology: From the Enlightenment to Pannenberg. Oxford : Blackwell.
- ONNEKINK, D. 2002. Religie versus wetenskap: een historiese mythe. *Ellips*, 27(133):9-11.
- PANNENBERG, W. 1968. Jesus – God and Man. London : SCM.
- PELIKAN, J. 1985. Jesus through the centuries: his place in the history of culture. New Haven : Yale University Press.
- RIETKERK, W.G. 2002. Is er een weg tussen vrijzinnigheid en fundamentalisme? *Ellips*, 27(133):3-5.
- RIDDERBOS, H.N. 1968. Het Woord, het Rijk en onze verlegenheid. Kampen : Kok.
- RISTOW, H. & MATTHIAE, K. 1964. Der historische Jesus und der kerymatische Christus: Beiträge zum Christusverständnis in Forschung und Verkündigung. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt.
- ROBINSON, J.M. 1983. A new quest of the historical Jesus and other essays. Philadelphia : Fortress.
- SCHIPPERS, R. 1969. Jezus Christus in het historisch onderzoek 1. Kampen : Kok.
- SCHLATTER, A. 1953. Hülfe in Bibelnot: neues und altes zur Schriffrage. Gladbeck : Freizeiten.
- SCHWEITZER, A. 1913 [1906]. Geschichte der Leben-Jesu-Forschung. Tübingen : Mohr.
- SCHWEITZER, A. 1948 [1906]. Von Reimarus su Wrede. Tübingen : Mohr.
- SEVENSTER, J.N. 1969. Bultmanniana. Een vraag naar criteria. Wageningen : Veenman.
- VAN AARDE, A. 2000. Historicization of myth: the metaphor “Jesus – child of God” and its Hellenistic-Semitic and Greco-Roman background. Pretoria : University of Pretoria.
- VAN BRUGGEN, J. 1998. Christ on earth. The Gospel narratives as history. Grand Rapids : Baker.
- VAN DER KOOI, C. 1997. De opwekking van Jezus en onze gesiedenis. *Kerk en Theologie*, 48(4):300-309.
- VAN’T SPIJKER, W. 1981. Triptiek van de gesiedenis, de verhouding tussen wereld-, heils- en kerkgesiedenis. Goes : Oosterbaan & Le Cointre.
- VERSTEEG, J.P. 1987. De bronnen van waaruit wij Jesus kennen. Rondom het Woord. Apeldoorn : Theologische etherleergang.
- WOLFF, H.W., MOLTMANN, J. & BOHREN, R. 1959. Die Bibel : Gotteswort oder Menschenwort? Neukirchen : Neukirchener Verlag.
- WREDE, W. 1971 [1901]. The messianic secret (translated by J.C.G. Greig). Cambridge : Clark.
- WRIGHT, T. 1996. The original Jesus, the life and vision of a revolutionary. Grand Rapids : Eerdmans.

Kernbegrippe:

historiese Jesus
Jesus van die geskiedenis
Jesus van die geloof
kerugmatiese Christus
verkondigde Christus

Key concepts:

historical Jesus
Jesus of history
Jesus of faith
kerugmatic Christ
proclaimed Christ